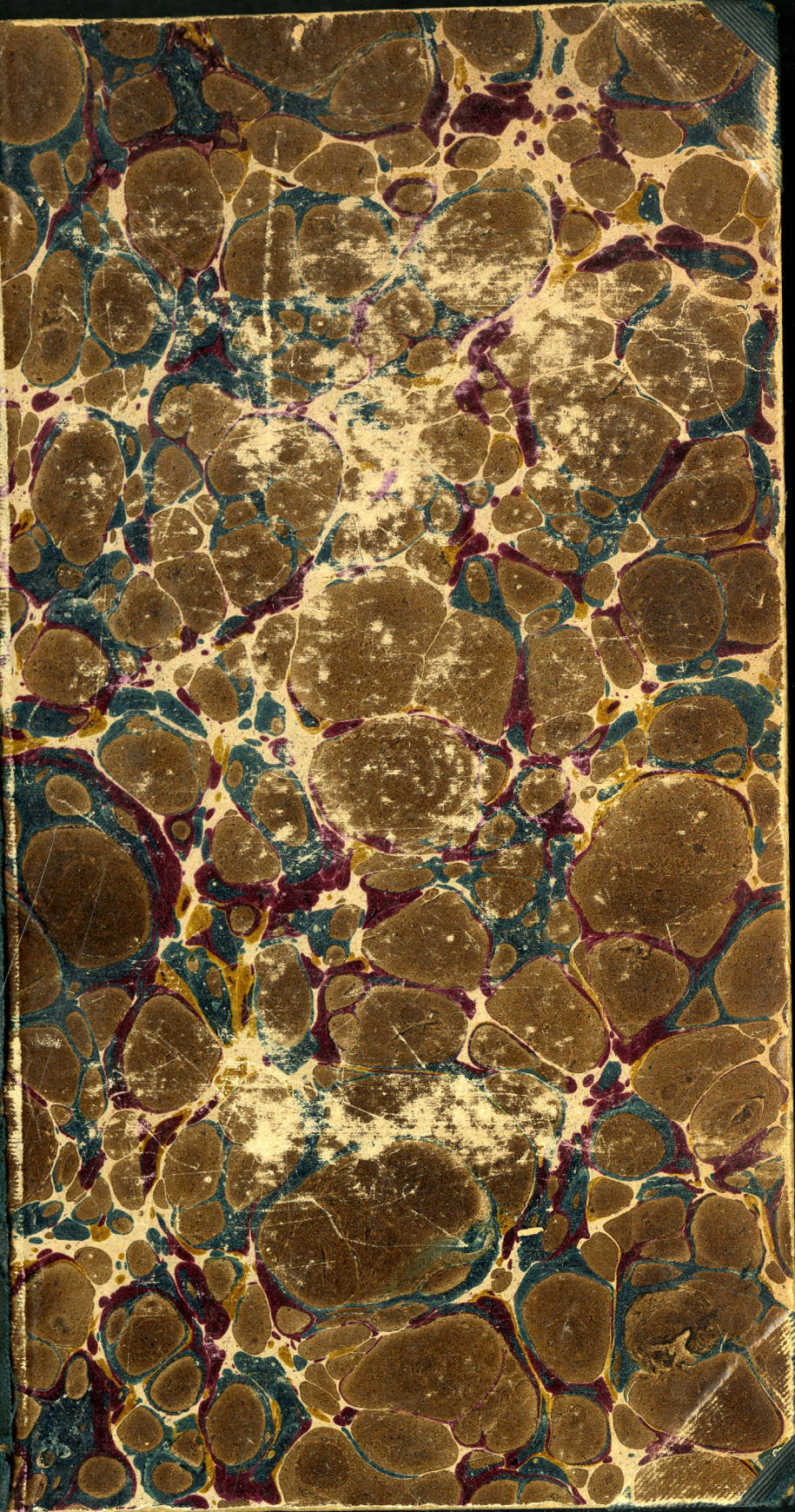

Politikai
röpiratok.

192.

192
1775

BOSNIA ÉS HERCEGOVINA

JOGVISZONYA MAGYARORSZÁGHÓZ

A KÖZÉPKORBAN

1103—1528.

IRTA

KOMLÓSSY FERENC.

✓

MÁSODIK RÉSZ:

VEGYESHÁZI KIRÁLYAINK ALATT.

9.

BUDAPEST.

A SZERZŐ SAJÁTJA.

1879.

615720561989

UNIVERSITÄT
GOVERNORAT MAGYARORSZÁGON

Társasági

1900. évi

Magyarországi Társaságok Társasága
Társasági és Társasági Társaságok
Társasági és Társasági Társaságok
Társasági és Társasági Társaságok

DE BALLAGI GÉZA.

IX. FEJEZET

E fejezetben a társasági és társasági társaságok

1. §. A társasági társaságok társasági társaságai
2. §. A társasági társaságok társasági társaságai

Tartalom-jegyzék.

VII. FEJEZET.

Magyarország befolyása Bosniára a hűbéres királyság felállításáig és a török fellépteig 1301—1376.

Oldal

1. §. Az Anjouk a jogviszonyt megszilárdítják	57
2. §. Nagy Lajos térítési buzgalma és ennek eredménye	59
3. §. A bosnya királyság felállításának okai	62

VIII. FEJEZET.

A magyarok harczi Bosnia birtokáért a hűbéres királyok korában 1376—1463.

1. §. Miért szítottak a bosnyákok inkább a pogány törökökhöz, mint a keresztény magyarokhoz?	65
2. §. A belföldi királyok és egyéb főnőkök lázadásai	67
3. §. A magyarok harczi a törökökkel Bosniában	70
4. §. Az utolsó belföldi bosnya király bukása	75

IX. FEJEZET.

E tartomány kormányzati és kulturai viszonyai a belföldi királyok alatt.

1. §. A belföldi fejedelmek zszarnoki kormányzatának jelenségei	84
2. §. A főnőkök erkölcsisége	87

X. FEJEZET.

A törökök lépésenként végkép kiszorítják a magyarokat
Bosniából.

1. §. 1463 után csak egyes erődök maradtak a magyarok birtokában 89
 2. §. Ezekért folyt harcok a törökökkel 93

XI. FEJEZET.

Magyarország Bosniához való viszonyának méltatása.

1. §. Magyarország fenhatósági joga Bosniára és Hercegovinára a
 vegyes korszakban. 100
 2. §. E tartományokat a magyar korona elvesztette. Ennek okai 102
 3. §. Bosnia birtoka a vegyes korszakban több hasznot vagy kárt
 okozott-e az anyaországnak? 109

VII. Fejezet.

Magyarország befolyása Bosniára a hűbéres királyság felállításáig és a török fellépteig.

1. §.

Az Anjouk a jogviszonyt megszilárdítják.

A jogviszonyt, mely Magyarország és alárendelt tartománya Bosnia között IV. Lászlónak elhanyagolt és III. Endrének erőtelen s tekintély nélküli kormánya alatt meglazult, Róbert Károlynak csak egy pár évtized múlva, miután az uralmát el nem ismerő magyar lázadók felett diadalmaskodott, sikerült ismét megszilárdítania. A királyi jogokat Bosniában bitorlók saját párthivei, a Brebir nemzetségbeliek voltak.

III. Endre 1293-ban a tengermelléki bánságot minden jövedelmeivel, bizonyos szolgálatokért, melyek 500 harcosnak a király hadseregébe állításából és ajándékok adásából állottak, Brebir Pálnak s testvéreinek, György és Mladinnak adományozta.¹⁾ Így jutottak a Brebirek a hatalom polczára Bosnia szomszédságában. Azonban ezen testvérek a hűséget Endre király iránt megszegvén, R. Károly pártjához

¹⁾ FEJÉR: Cod. dipl. VII. 4. 226.

szegődtek, ki Pált a bosniai bánság adományozásával jutalmazta meg, s ez innen túl magát Bosnia urának címezte.¹⁾

Károly tehetetlenségét a szerb fejedelem hasznára fordítva, a tenger felé terjeszkedett s a bosniai bánságot elfoglalva, honnan azonban Mladin, Pál testvére kiüzte őt, maga helyezkedett be a bánságba, melyhez a tengermellékit is kapcsolta, s a vidéknek féktelen zsarolója lett. 1313-ban a megvesztegetett bán Velencétől patriciusi címet nyervén, előmozdítá Zárának a köztársaság kezére jutását. A következő évben morlakokkal és más kalóz népekkel szövetekezve, Dalmatia lakosait zsarolta; de a király még ekkor sem zabolázta őt, sőt 1319-ben a bán haderejét a magáéhoz kapcsolva, diadalmaskodott Uroz szerb fejedelmen, kitől az elfoglalt területeket visszavette. De végre 1322-ben Károly Knin vár mellett szállott táborba és a fosztogatót, ki ajándékokkal igyekezett a királyt megnyerni, elfogatta s Magyarországra küldötte, hol egyik várban végezte életét.²⁾

Károly ily kellemetlen tapasztalatok után a IV. Béla által kinevezett bosniai bánnak, Kotroman-nak Ragusaban élő fiát, Kotromanovicsot helyezte a bánságba, és hogy őt erősebb kapesokkal az országhoz csatolja, saját nejének 3-ízi rokonát, a lengyel Erzsébetet adá neki feleségül,³⁾ s miután a bán a keleti egyházhoz szított, leányait Erzsébetet és

¹⁾ LUCCARI i. m. II. k. 45. l.

²⁾ MICHAEL MADIUS, SCHWANDTNER-nél III. 646—48.

³⁾ SOMMERSBERG: Annal. Siles. II. 3. lap — V. ö. Atlas zur Gesch. Polens v. Joachim Lelewel. Leipzig 1817. 3-dik tábla.

Drágát saját udvarában neveltette, kik közül az előbbi I. Lajos király neje lett.

2. §.

N. Lajos térítési buzgalma és ennek eredménye.

A XIV. századi bosnya bánok nem voltak a nyugoti egyház zászlóvivői. A zsarnok Mladinnak a hit dolga nem feküdt szívéen, Kotromanovics és Tvardko pedig a keleti szakadárokhöz szítottak. Ily kormányzók alatt az 1234-ben Kálmán herczeg által alapított bosnya püspökség hiveivel együtt egyrészt a görögkeleti szakadárok, másrészt pedig a patarenus eretnekek által mind szűkebb körre szoritva, alig tengődhetett.

Ellenben Lajos király, ki nemesak fejedelmi, hanem magán érényeinel fogva is mindenkinek példányképül szolgált, kit a pápa a nyugoti egyház érdekeinek oltalmazásáért, a római kath. hit terjesztéseért az »egyház zászlótartójának« címezett, ki a hitéletben lelte boldogságát, az őt felmagasztaló vallásos érzelmeket minden másként hívő alattvalójára törekedett átruházni. Innen a buzgalom, melyet a keleti egyház híveinek a nyugoti egyház kebelébe átterelése és a patarenusok megtérítése körül kifejtett. E buzgalom bőséges tért és tárgyat talált Bosniában.

A király titkára, János küküllői főesperes, közel egykorú krónikájában az esemény idejének feljegyzése nélkül, kétszer emlékezik a királynak mint térítőnek működéséről. »A királyi koronának alávetett Bosna földére — mond — némely lázadók vakmerőségének megtörésére nagyságos Konth Miklóst, az ország

nádorát és a Krisztusban tisztelendő atyát Miklós esztergomi érsek urat, országának némely más zászlósai és vitézei mellett nagy sereggel rendelte, kik Sebernek várat megszállották, de nem foglalhatták el, hanem onnan a személyekben és dolgokban szenvedett nagy kárral távoztak. A mely táborban egy éjjel, az érsek-kanczellár urtól a király urnak hiteles kettős pecsétjét ellopták.« Más alkalommal ismét ezt írja a téritésről: »Bosniában a patarenusok, kik szerfölött elszaporodtak és különféle tévelyekbe bonyolultak, Peregrin bosnya püspök ur, nagyajtatosságú és tudományú minorita szerzetes által, a király utasítása következtében megtérittetnek és kereszteltetnek.¹⁾

Bár a király titkára az események idejét nem jegyezte föl, mégis képesek vagyunk magunkat a körül tájékozni. Jelesen a téritő püspök 1349—1356-ig állott a bosniai egyházmegye élén.²⁾ Továbbá birunk oly okmányokat, melyekben Lajos király említi, hogy a bosnya hadjáratban elveszett királyi pecsét helyett újat készítettett, s azzal nagyobb biztonság tekintetéből régibb okmányait újra megerősítette. Így 1354. május 18-án kelt megerősítő oklevelében mondja »tertii nostri sigilli Wzura casualiter amissi« (harmadik pecsétünk, mely Ozoraban esetleg veszett el³⁾). Tíz évvel később, 1364. május 13-án kelt levelében a pecsét vesztén kívül a hadjárat okáról is tett említést. Ez így szól: »Mi Lajos király mindenkinek tudtára adjuk, hogy miután Bosnia országunkban az eretneknek számtalan sokasága sarjadzott az igazi hit

¹⁾ ARCHIDIAC. de Küküllő cap. 33. et 47.

²⁾ PRAY SPECIUM. Hierarch. Hung. II. 430—31.

³⁾ KATONA. Hist. Crit. X. 96.

kárára, ezeknek az országból való kiirtására egyrészt ről magunk személyesen nagy fölszerelt sereggel indultunk, másrészt pedig a Krisztushan tisztelendő urat, Miklós esztergomi érseket, kancellárunkat, a kinél hiteles pecsétünk mindkét párja volt, nagyságos Miklós nádor urral, s országunk többi főpapjai, zászlósaí és nagyjaival együtt Uzuraba rendeltük. Az érsek urnak örökösre rendelt némely udvarnokai hiteles pecsétünknek mindkét párját gonoszszágból eltulajdonították.«¹⁾ Lajos király Bosniában idözése alatt a pápa kivánsága szerint többféle intézkedéseket tett a római egyház érdekében.²⁾ Hogy azonban ezeknek csekély sikere volt, következtethetjük Ubertnek, ki Kotromanovics fiának adta ki magát, 1366-ban a velencei herceghez irt leveléből, melyben a többi közt így szólt: »Országunk nemesei Istenhez és hozzánk hűtelenek, minket országunkból irgalmatlanul kiűztek, és mi Lajos ur Magyarország királyának kegyelméből fogadtattunk ismét országunkba, noha nem az egészbe.«³⁾

Szükséges volt tehát, hogy Orbán pápa további lépésekre buzdítsa Lajos királyt, mit teljesített is 1367-ben kelt levele által. Ebben magasztalja Lajost, hogy az ő utasítására és segédkezése mellett a Rómából küldött két minorita a többi közt Bosniában is a szakadárok és eretnekek közül sok ezer személyt megnyert az igazi hitnek. »Midőn tehát — mond — legkeresztényibb fenségedet a dicséret

¹⁾ U. o 335.

²⁾ HORVÁTH MIH. Magyarorsz. tört. II. 123.

³⁾ Velencei jegyzőkönyv. Copia dei commemor. VII. 1. 245.
HORVÁTH-nál i. h.

hirdetésével magasztaljuk fel, teljes buzgalommal kérjük, hogy dicséretes igyekezetet folytasd és az oda rendelendő papokat a szakadárók és eretnekek megtérítésében tanácscsal és kedvezéssel, mint azt az anyaszentegyház tőled várja, kitelhetőleg segítsd.«¹⁾

Nagy Lajos térítési eredményéről már a mult században így nyilatkozott Farlati: Mihelyt Lajos király hadai a tartományból kitakarodtak, az ősei vallásához buzgón ragaszkodó nép is azonnal megszegte ígéreteit, melyeket a hatalom nyomása és a félelem csikart volt ki tőle, s a helytelen szabályoknak csakis az lett eredménye, hogy a magyar uralom a tartományban soha sem birt népszerűsége vergődni: a vallását féltő nép, midőn csak szerét tehetette, azonnal fellázadt az anyaország ellen.²⁾

3. §.

A bosnya királyság felállításának okai.

A magyar királyok soha sem engedték meg, hogy a nekik hűbérileg alárendelt tartományok bánjai vagy zsupánjai, megegyezésük nélkül királyi címet és koronát nyerhessenek. Így Imre királynak 1202. és 1204. évi tiltakozása gátolta III. Ince pápát István szerbiai nagyzsupán és Ivanics bolgár bánnak királylyá koronáztatásában. Nagy Lajos király még elődeit is felülmulta buzgalmában, koronájának fenhatósági jogait épségben fentartani. Ha tehát ő egyik alárendelt bánját királyi címmel ruházta fel,

¹⁾ PRAY i. m. 431—2.

²⁾ Illyr. sacr. IV. 61. V. 6. HORVÁTH II. 123.

elgondolhatjuk, hogy e kegyosztásra nagy oka lehetett.

Lajos apósának, Kotromanovics Istvánnak halála után 1357-ben ezen bán testvérének 22 éves fiát, Tvardkót nevezte ki Bosnia bánjává és tőle ez alkalommal a chulmiai kerületet (Hercegovinát), mely jogilag hitvesét, Erzsébet királynét illeté, átvette.¹⁾

Ezen rokonának Lajos 1376-ban megengedte, hogy Bosnia királyának címeztethesse és koronáztassa magát, mely utóbbit Milesevo városban nagy pompával végre is hajtatta. Hogy ezen tisztességnek alapját egyedül Lajos adományozása képezte, azt a távolabb és közelebbkori írók egyértelműen állítják, s mivel Tvardko címében Rácország királyának is nevezte magát, ezt azzal indokolják, hogy a bosnya bán Lajossal egyesülve táborozott a szerbek ellen és azon alkalommal területük egy részét elfoglalta.²⁾

Tvardko királyi címének legrégibb oklevéli nyoma Mária királyné 1383-diki levelében maradt fenn, melyben Trau városnak ezt írta: »quoddam castrum de novo per dominum regem Rasciae et Bosnae constructum.« Ő maga 1389. aug. 1-én kelt okmányában így címezte magát: »Stephanus Tvardko, Dei gratia Rasciae, Bosnae, maritimaeque rex.³⁾

Tekintve azt, hogy a kegyelemből királyi méltóságra emelt bán tartományában a szakadárok és eretnekek pártolója lett, mit már Lajos is tapaszt-

¹⁾ DU FRESNE: *Illyr. Vet. et Nov.* 120.

²⁾ ORBINI MAURUS LUCIUSNÁL: *De regno Dalm. et Croat. libr.* V. cap. 3. pag. 414—15. — FARLATI: *Illyr. sacr.* IV. 63. — V. ö. FESZLER: III. 450.

³⁾ LUCIUSNÁL i. h.

talhatott; tekintve továbbá azt is, hogy Lajos király családja iránt fekete hálátlansággal szennyezte be magát, a nagy király halála után elfoglalván Hercegovinát, és a királynék ellen fellázadtakat minden kitelhető segélyben részesítvén: méltán kérdezhetjük, mi birta rá Lajost a bosnya királyi cím adományozására?

Mult századi történetiróink közül Pray azt hitte, hogy Lajos azért díszítette fel Tvartkót királyi címmel, és azért adta neki a chulmi kerület helyett a Narenta vidékét, hogy a törököknek Dalmatiába jutását megakadályozza.¹⁾ Katona is serkentést látott ez ajándékozásban erélyesebb ellenállásra a törökök ellen.²⁾ Napjainkban Horváth Mihály ez intézkedésnek másban kereste okát. Szerinte Velence elleni tervei tekintetéből tehetta ezt Lajos: nehogy a fondor Velencétől elcsábíttassék Tvartkó, őt a hála kötelekeivel is szorosabban magához kapcsolandó, Bosniának és Szerbiának, — melynek a bán egy részét nem rég vetette maga alá, — királyi címével adományozta meg.³⁾

---

¹⁾ Hist. reg. Hung. II. 112.

²⁾ Hist. Crit. X. 600.

³⁾ Magyarorsz. tört. II. 152.

VIII. Fejezet.

A magyarok harcai Bosnia birtokáért a hűbéres királyok korában 1376 – 1463.

1. §.

Miért szítottak a bosnyákok inkább a pogány törökökhöz, mint a keresztény magyarokhoz?

A magyar nemzetnek a leigázott népek iránti nagylelkű magaviselete a magyar történet minden lapján meg van erősítve; a töröknek álnoksága, és a leigázott népekkel való állatias bánásmódját a világtörténelem lapjai örökítették meg; honnan van tehát az, hogy a bosnyákok jobban szítottak a pogány törökökhöz, mint a keresztény magyarokhoz? Annál inkább szemünkbe ötlük e kérdés, mert mint tárgyalásunk eddigi helyeiből láthatjuk, míg saját bánjaik, saját királyaik nyomták a bosnyákokat, s mint később látni fogjuk a törökök adóemelési zsarolták őket, s az álnokságukról mindjobban meggyőződhetek: addig magyar királyaink a legnagyobb áldozatokat hozták e népért, pénzt és vért nem kíméltek, s mégis a bosnyákok a törökhöz szítnak s nem a magyarokhoz!

E talány megoldásánál első sorban a »similis simili gaudet« közmondás állítandó fel irányadóul, s azután térjünk át a szorosabb taglalásra.

A bosniai patarenus felekezet a magyarokban hatalmas ellenre talált, és így annak fejei bárkihez inkább vltak hajlandók szítni, mintsem a magyarokhoz; miután pedig számuk nagy vala, annál könnyebben tudták a magyarokat a nép előtt gyűlöltté tenni. Másrészt míg a török vezérek könnyen megvesztegethetők voltak s maguk is vesztegettek, a magyar vezérek pedig ezen hódítási módhoz soha sem fordultak, nem csoda hogy a törökök pénzzel nagyobb népszerűsége tettek szert, különösen az előkelő bojároknál, mintsem a magyarok, a kik a zsupánok túlkapásait a legtöbbször fegyverrel elégitették ki.

De leginkább hitegetés és ámitás volt a legrégibb időktől fogva azon eszköz, melylyel a nyers tömegre hatni lehetett, s ehez a törökök igen jól értettek. Midőn hatalmuk Bosniában szilárdulni kezdett, néhány részükre nyert bojárral azt terjesztették a nép között, hogy török főség alatt feltétlen szabadságot fognának élvezni a bosnyákok, adóktól és mindennemű terhektől meg fognának szabadulni stb. Sokan hittek ezen ámitásnak, s miután a rablás, fosztogatás a törökök részéről elnézetett, a jövő szabadságnak csiráit már megérlelve látták.

A nép ezenkívül meg volt győződve arról, hogy jobb egy önálló hatalmasság által kormányoztatni, mint egy oly királytól — a ki ismét egy másik királytól (a magyartól) függ. E mellett a magyar királynak tekintélye is megfogyott a nép előtt, mert ez látta, hogy századokon át sem tudta főségét Bosniában megerősíteni és másrészt elég erő-

vel sem birt, őket, (a bosnyákokat) a külellenség ellen megvédeni.

A pápa is ártott a mi ügyünknek, mert csak akkor fordította figyelmét e tartományokra, midőn vallási és anyagi érdek forgott fenn, különben pedig e tartományok csak mostoha leányai voltak.

Ha ezen pontokat egybevetjük, be fogjuk látni, hogy miért nem tudtunk a bosnyákok részéről elegendő sympathiát magunk iránt kelteni oly fokban, miként ez a törököknek sikerült.

2. §.

A belföldi királyok és egyéb főnökök lázadásai.

Bosniának az anyaország iránt hűségbeni megtartását nemcsak e tartománynak görög-keleti vallásu és nagy részben a patarenus eretnekséghez is tartozó lakosainak állhatatlansága, kik az izlamot követő ellenséget többre becsülték barátaiknál, a nyugati egyház híveinél, nehezítette meg szerfölött: hanem a tartomány fejedelmeinek és főnökeinek ravaszsága és árulása lehetetlenné is tette.

Már Kulin bánt letétellel kellett fenyegetni fonák magaviseletéért. Nikoszláv és Mladin bánok meg is fosztattak állomásuktól; Kotromanovics is megvesztegettetni engedte magát Velence által az 1345. és 1346. években. I. Tvartko az által, hogy nagy Lajos halála után Hercegovinát elfoglalta, a dalmát városokat háborgatta s a magyar királynék ellen fellázadt alattvalókat befogadta és segítette: nyíltan lázadóvá lett. Ő Zsigmond királyságát sem ismerte el. A spalatóiak 1388-ban kényszerültek a szomszédokkal

ellene szövetséget kötni, a következő évben pedig a többi dalmát városokkal neki meghódolni, ki fölségi jogait gyakorolva 1390-ben a spalatóiaknak Lajos királytól nyert kiváltságát megerősítette. 1391-ben bekövetkezett halála után utódával, a törvénytelen eredetű Dabissa Istvánnal Zsigmond király kényszerült örökösödési szerződést kötni, hogy fenhatósági jogát Bosniára fentartsa.

Dabissa 1396-ban elhunyván, a Bosnia lakosai három versengő közt oszlottak meg, kik II. Tvartko-Szura, Osztója és Hervoja bojárok voltak, s kik egymáson túltettek a magyar korona iránti árulásban. Először Hervoja fogadott Zsigmond iránt hűséget, de már 1398-ban a törökökhöz pártolt. 1403-ban a horvát bán Bihácsnál megverte és elfogta s ugyanez évben elfogadta nápolyi Lászlótól, a trónkövetelőtől kineveztetését spalatói herceggé, Horvát- és Dalmátország helytartójává. Zsigmondnak 1406—1408-diki bosniai háborújában a király részére állott, ismét hűséget fogadott, miért kegyekkel lön elhalmozva, spalatói hercegi címe meghagyatott, magyar jószágokat nyert adományba, a király komájának nevezte és a sárkány-rend nagy jelvényével diszítettett fel. De mindezen kegyek ellenére, 1413-ban a törököket Bosniába hívta, miért is Zsigmond aug. 1-én kelt ítéleténél fogva őt rangjaitól megfosztotta és magyarországi jószágait elvétette.

Osztója 1405-ben lett Zsigmond hive, s mivel őt Tvartko-Szura birtokaiból kiszorította, Zsigmond őt Maróthy macsói bán által visszahelyeztette. 1406-ban Tvartko alatt nagy terjedelmet nyert a bosnyákok lázadása. Zsigmond három éven át, 1406—

1408-ban 60,000 emberrel folytatta ellenök a hódító háborút és azt győzelmesen be is fejezte s Bosniát négyfelé osztotta, Tvartko Szurát Budára fogságba küldötte és a Dobor várban elfogott 126 pártosát lefejeztette. Tvartko a király kegyelméből visszanyerte szabadságát, sőt az 1412-ki budai fejedelmi congressuson ő is részt vett mint Bosnia királya.

Tvartko és Osztoja 1413-ban a töröknek fizetett adó szaporításával törekedtek Bosnia birtokában megmaradni. — Zsigmondnak a konstanci zsinaton távollétét Hervoja felhasználva, a törököket Bosniába vezette, az ellenök küldött három magyar vezért megverte, elfogta s közülök Csupor Pált ökörbőrbe varratva, vízbe dobatta. Innen túl csak árnyék volt Zsigmond hatalma Bosniában, s azért feltűnő, hogy Tvartko 1436-ban Zsigmond meghívására nem átalotta Székesfehérvárott a főrendűek gyűlésében megjelenni, s magát az eretnokség gyanujából kitisztítani. Ő 1440-ben a Budára érkezett ifju király I. Ulászlónál követei által tisztelgett, 1443-ban pedig utód hátrahagyása nélkül meghalt.

A fejedelemségre Krisztics István Tamást választották, ki kettős nőparáznaságból születvén, épen úgy törvénytelen eredetű volt, mint előde. Ő címét nem a magyar király adományából nyerte, ezek pedig kissé hosszúak és fenhéjazók voltak s így hangzottak: »Stephanus Thomas, Dei gratia Rasciae, Serviae, Bosnanorum seu Illyriorum, Primordiae, partium Dalmatiae, Corbaviae etc. rex.« Ezt Hunyadi János már csak szövetség által birhatta a magyar korona iránt némi engedelmességre. Ily szövetség 1443. június 3. jött létre, melyben I. Ulászló iránt hűségre és éven-

ként 3000 arany fizetésére kötelezte magát. Ő az 145⁸/₉-ki szegedi országgyűlésen kérelmére adományul nyerte Szerbia nagyobb részét, Szendrőt és vidékét pedig természetes fia Tomasevics István, ki még azon évben atyját megfojtotta és a mantuai congressuson szorgalmazta a pápa követe által királylyá leendő koronáztatását, mely kivánság teljesítését a jelen volt magyar követek tiltakozásukkal meg-hiusították.

Az 1464-diki országgyűlési tanácskozásokból kiderül, hogy ő a pápánál kérelmét megújította és az egyházfő már-már kész volt azt teljesíteni, midőn Mátyás király Bosniát illető fenhatósági jogára hivatkozva, azt ismét hátráltatta. Kiderül továbbá az, hogy ő is pénzsegélyt nyújtott a zálogban volt magyar korona kiváltására, s hogy hajlandó volt a törökkel szakítani, mely érzületének 1463-ban áldozatul esett.

Ennyi állhatatlanság, árulás és a törökök felépése ellen csak a bosniai várakban állandó erős magyar őrség tartása által sikerülhetett volna Bosniát a magyar koronának megtartani, de ily haderővel a magyar királyok nem rendelkeztek.

3. §.

A magyarok harcai a törökökkel Bosniában.

Nem csak a patarenok és szakadárok erőltetett térítése, a bojárok kölcsönös viszályai, árulásai és lázadásai, hanem azon harcok is, melyeket a magyarok a törökökkel általában és különösen Bosniában vívtak, nem erősítették, sőt gyengítették a kapcsolatot az anyaország és e hűbéres tartományok között.

Nagy diadalokat aratott Magyarország az izlam ezen hivein Bosnia szomszédságában és távolabb eső vidékeken, 1366. s 1419-ben Bolgárországban, 1437. Szendrónél, 1440. Nándorfehérvárnál, 1442-ben Nagy-Szebennél és a Vaskapunál, 1443. épen 6-ot az ugynevezett hosszú hadjáraton, 1454. Krusevác-nál, 1456. a Dunán és ismét Nándorfehérvárnál, 1474. Moldvában és 1479. a Kenyérmezőn. De ezen győzelmek nem törték meg a törökök hatalmát, de meg sem bénították és így nem gátolhatták foglalásának mindig tovább terjesztését Bosnia és Hercegovinában.

Mig a magyarok győzelmei nem tartóztatták fel a törököket előhaladó hódításaikban, vereségeik, melyeket ezen ellenség mindig csak többszörösen túlnyomó számával s áldozattal vivott ki, elcsüggesztették e hűbéres tartományok lakosait, mert újabb bizonyosságul szolgáltak, hogy Magyarország, használatban levő csekély segély-forrásaival és ideig óráig fegyverben álló apró hadosztályaival a töröknek állandó nagy ármádáit huzamos időre visszaszorítani, s e tartományokat ellenök megvédeni nem képes.

Mily bizalmat kelthettek a bosnyákokban az 1396-ki nikápolyi, 1428. galambóczi, 1444. várnai, 1448. rigómezei, 1521. sabáci, zimonyi és nándorfehérvári, az 1526. mohácsi csaták, ugyszintén a töröknek rabló és pusztító hadjáratai nemcsak az anyaország határszélein, hanem többször keblében is, mint 1420., 1421., 1432. és 1438-ban Erdélyben, 1474. Nagyváradig s 1479-ben épen Bosnián át Zala és Vas vármegyékben ?

A vallási üldöztetésen kívül a törökök haderejének túlnyomósága is okozta, hogy e tartományok népe a kereszténység ellenségéhez szegődött, és azt a magyarok ellen fegyverrel segíté s kegyelmét koronként fölemelt adófizetéssel is biztosítani igyekezett, mire példát szolgáltatnak a bosnyák királyság bukásaig e tartományban viselt háborúk.

Zsigmond király 3 éven át, 1406—1408-ban 60,000 fegyveressel viselt háborút a bosnyák lázadók ellen, kik, és jelesen fejedelmök Tvardko Szura, a törökökkel közösen pusztította Magyarország határszéleit. A király Alsányi Bálint pécsi bibornok-püspököt és Endre spalatói érseket XII. Gergely pápához küldé a keresztháborúnak a törökök, arianusok és manicheusok vagy patarenok elleni hirdetése végett, mely kérelemnek 1407. nov. 9-én elég is tétetett.¹⁾ Továbbá Zsigmond ugyanazon évi dec. 9-én és 1408. dec. 21-én kelt okleveleinél fogva megadományozta Keresztúri Garázda Miklóst és Szilágyi Lászlót, kik Szrebernik várát 4 éven át védelmezték a törökök és bosnyák lázadók ellen.²⁾ Végre a fejedelem ezen háború folyamában István szerb despotának segedelmet küldött ki a törökök ellen.³⁾ A királynak ezen szokatlan nagy haderővel kezdett vállalata annál teljesebben sikerült, mert Bajazidnak egymásközt viszálykodó utódai nyomatékosan

¹⁾ FEJÉR: Cod. dipl. X. 4. 616.—20.

²⁾ KATONA: Hist. Crit. XI. 736. és 750. Az utóbbi okmányban mondá Zsigmond: *Nobis Turcorum et Boznensium tyrannicam rebellionem tolerare non valentibus, et contra eosdem, validissimo nostro instaurato exercitu, regnum Boznae intrantibus, et quam plurima castra nostrae ditioni triumphaliter subiugantibus.*

³⁾ WINDECK cap. 19.

nem támogathatták a bosnyák lázadókat, kik közül 126 Doborvárbán lefejeztetett, Tvardko Budára fogságba vitetett¹⁾ és Bosnia 3 felé osztatott, u. m. egyik része Maróthy János macsóí bán igazgatása alá jutott, másik része Horvátországhoz kapcsolatott, Osztoja pedig régi birtokában meghagyatott.²⁾

Zsigmond a kivívott eredménnyel Bosniában megelégedett, holott neki Bajazid fiainak viszályait a törökök meggyengítésére kellett volna felhasználnia. Mihelyt I. Mahomed testvérei felett diadalmaskodott, a Szrebernik vidékével megadományozott Lazarevics István szerb fejedelem vele szövetségre lépett, Osztoja pedig és a budai fogságból kibocsátott Tvardko, hogy magoknak az uralmat Bosniában biztosítsák, a töröknek fizetett adót szaporították és a kegyekkel halmozott Hervoja a törökkel szövetségbe, a koronának hűséges bánját, Hranics Szandalt megtámadta. Zsigmond ez árulót 1413-ban díszítmenyeitől megfosztotta, a magyar vezérek pedig jószágait a magyar széleken elfoglalták. A kegyvesztett ember Bosniában kívánva magát kárpótolni, 1415-ben a törököket Bosniába vezette, hol az ellenök indult magyar sereg megveretett s annak mindhárom vezére: Maróthy János, Csupor Pál és Garay János fogságra jutottak.³⁾

A Mátyás király által sokszor sürgetett és bátorított bosnyák király Tomasevics István elvégre a töröktől megtagadta az adót, a miért őt II. Maho-

¹⁾ Ugyanaz cap. 18.

²⁾ HORVÁTH: Magyarország. tört. II. 250.

³⁾ THURÓCZY: Chron. IV. cap. 16.

med 1463-ban nagy erővel szándékozott megtámadni. Mátyás e hir vétele után a pápánál és Velencénél szorgalmazott segedelmet.¹⁾ Amaz 1000 lovasnak egy évi zsoldját ajánlá meg, ez pedig 20,000 aranyat küldött a háború költségeire.²⁾ Továbbá csehekből alkotott gyalog-dandárát Pongrácz János vezérlete alatt az alföldre küldötte.³⁾ Végre márciusban Tolnán országgyűlést tartott, hol a rendek azt határozták, hogy azon esetre, ha Mahomed csak Bosniát támadná meg, a nemesség fölkelése helyett, mely az ország határain túl táborozni nem köteles, minden 5 kaputól 1 aranyforintot szedhessen a király dandára szaporítására.⁴⁾

Mátyás a következő hónapokat Bács vármegyében tölté seregyűjtés végett, Szokolyi Pétert pedig a Szávához küldötte. Mahomed juniusban 150,000-nyi hadat vezetett Bosniába, hol a Kliuts várba zárkózott István király, miután magának bántatlanságot kötött ki, feladta magát; de miután a töröknek valamennyi várait átszolgáltatta, az adott szó ellen lefejeztetett.⁵⁾

A király, miután a sz. korona váltságát illető szerződést julius végén Budán aláírta és szept. 12. Péterváradon Velencével a török ellen békét kötött, 24,000-nyi sereggel Jaicza alá vonult, melynek külvárosát okt. 1-én, magát a várat pedig dec. 25-én bevette és annak 7000-ből 400 főre olvadt őrségét

¹⁾ Epistolae Math. Corvini I. 118. — TELEKI, okmánytár XI. 98.

²⁾ RAYNALD: Annales Eccles. XIX. 117.

³⁾ Epist. Math. Corv. I. 128.

⁴⁾ KOVACHICH: Supplem. ad vestig. comit. II. 161.

⁵⁾ Chalkokondylas libr. V. p. 222.

foglyul ejtette, s rövid idő alatt 60 város és erősség jutott ismét kezére. Mátyás, mielőtt a rögtön beállott rendkívüli hideg miatt visszaindult, Szapolyay Imrét Bosnia kormányzójává, Székely Jánost pedig Jaicza kapitányává nevezte ki és 1464. febr. elején a fogoly török őrséggel diadalmenetben érkezett Budára.¹⁾

A következő tavasz végén Mahomed nagy faltörő ágyúkkal lövette Jaiczát. Mátyás augusztus végén indította seregét Bosniába, de közeledésének hírére Mahomed az ostromot félbeszakítván, oly sietve vonult vissza, hogy ágyúi nagy részét is hátrahagyta.²⁾ A harc nélkül diadalmas király Bosnia újabb kormányzójává Ujlaky Miklóst nevezte, azután Szreberniket rohammal vette be, de a két hónapig sikertelenül ostromolt Zvornik alatt a beállott hideg következtében hada a szolgálatot megtagadván, visszavonult.³⁾

4. §.

Az utolsó helföldi bosnyák király bukása.

A jogviszonynak nagyobb mérvű meggyengülése Magyarország és a fenhatósága alá tartozó Bosnia és Hercegovina között, a magyar őrséggel ellátott legtöbb erősségnek török kézre jutása és a nevezett tartományok jólétének hanyatlása Tomasevics István bosnyák király bukásával veszi kezdetét, s azért ezen röviden már említett megrendítő esemény fontossága igényli, hogy itt a maga helyén részleteivel együtt körülményesen ismertessük.

¹⁾ Epist. Math. Corv. I. 161. — TURÓCZY IV. 65.

²⁾ BONFINI dec. III. libr. 10.

³⁾ U. a. dec. IV. libr. 1.

Midőn II. Pius Mantuában a fejedelmek congressusát 1459. szept. 26-ra összehívta, hogy Mátyást Frigyessel kibékítse és a török előhaladásának gát vettessék, Bosnia igen hanyatlott. Éppen dicső Mátyás királyunk uralkodása alatt történt, hogy Bosnia tönkre ment és Magyarországra, a keresztény vallásra és a közművelődésre megszünt létezni.

Némileg Mátyás jóhiszemősége és szenvedélye volt ennek oka, s ehhez járult még 1463-ban egy rendkívüli esemény, a melyet évszázadok nem említenek. Mohamed török szultán ez időben roppant hadsereggel Bosnia határánál időzött. Szendrő elfoglalása után felöltvén a morabiták ruháját ezen szerzet két tagja kíséretében a bosnya király udvarába Szutieszkába ment, hogy ott kémleljen. Azonban gróf Goiatól felismertetvén, Tomasko elé vitetett, a ki ennek annyira megörült, hogy a szultánt megölette s rendkívüli ajándékokkal megtisztelvén, szabadon bocsátotta.¹⁾

István, a király fia, ki már gyermekkorától fogva gyűlölte a pogányokat, ezen eset fölött annyira felindult, hogy sirásra fakadt; atyjának, kinek kormányzási módját amugy sem helyeselte, ezen tettét szemére hányta, és mivel látta, hogy ez elveiben változhatlan, és hogy a kormányzás jövőben is így fogna maradni, elhatározta, hogy atyját kivégezteti. Tervét Radiboy-al, atyja testvérével közölte, s miután Mátyástól is biztatva lett,²⁾ ki rosszalta

¹⁾ LUCCARI: Ristretto degli annali di Ragusa I. III. p. 187.

²⁾ LUCCARI-nak ezen halvéleménye Mátyás királyról méltán két-ségbe vétetik. V. Ö. KATONA: crit. XIV. 491.

a kedveskedéseket, melyeket Tomasko bosnyák király a szultán irányában tanusított, öt éjjel Vukman Pribir horvát bán fiának területén levő földön 1463-ban megfojtatta.¹⁾ Másnap azt híresztelte, hogy atyja szélhűdésben halt meg, s tetemeit Sutiskában a bosnyák királyok temetkezési helyén takarította el. Csakhamar ellenségeskedések törtek ki Tomasevics István, Radiboy és az özvegy királyné között, minek következtében az ország megtelt a pártoskodók, villongók és fegyveresek egész seregével.

Miklós modrusai püspök Mátyás király hive, rábirta Tomasevicset, hogy kövesse a magyarok tanácsát, a miért is ez a magyarokkal és a horvátokkal egyezsége lépett.²⁾ Ezen tette által azonban magára vonta Mohamed szultán haragját, és így, hogy a pápát maga részére nyerje, a manichaeusok ellen hozott szigorú törvényeket. A pápának nem sokára azt üzenté, hogy 2000 patarenust egyszerre megtérített, majd ismét három bojárt küldött Rómába, a kik az ő vallási buzgalmát ecsetelnék. Midőn már

¹⁾ Ezen esemény évszáma fölött eltérnek a történetirők feljegyzései. LUCCARI 1463-ra, FARLATI 1460-ra teszik. Ezen évek egyike sem hiteles, van ugyanis okmány Tomasko fiától, mely 1459. jun. 3-án van keltezve. KAPRINAI: Hung. diplom. Temp. Mathiae ab Hunyad II. p. 309. és FARLATI: Illyr. sacr. T. IV. p. 73. Ezen okmány megfejtí a tévedést. Hogy ezen okmány Tomasko fiától származik, kitűnik onnan, hogy magát nem Tomasko, hanem Tomasevics-nek nevezi és Radiboy nem testvérének, hanem nagybátyjának — patruusnak — mondatik. Az eseményt tehát 1459 évre kell tennünk. Ezen állítást megerősíti Mátyásnak a pápához 1460-ban küldött levele is, a hol következőt olvasunk: »quantorum malorum reges Bosnae, pater quondam et qui nunc superest filius huic regno Hungariae, et universo nomini christiano causa exstiterint.« E levél szerint Tomasko már 1430. évben halott volt. V. ö. PRAY: Annal. R. Hung. T. IV. p. 257.

²⁾ LUCCARI: i. m. III. k. 108. l.

azt hitte, hogy hitele elég erős, követeket küld a mantuai congressusra, kik II. Piustól megkoronázását sürgetnék. Ezen követek Mantuában igen szívélyesen fogadtattak, de ügyök rosszabbra fordult, midőn a magyar követséghez Tomasevics magaviseletéről ellenkező hírek érkeztek.

A magyar követek ellenezték a koronázást Magyarország véduri joga tekintetéből,¹⁾ miután azon hír is keringett, hogy Tomasevics Szendrő elárulásában közreműködött. A pápa követet küldött a tényállás megvizsgálására.

Tomasevics magokat a bosnyákokat is félrevezette. Ugyanis már 1459-ben fölötte panaszkodott, hogy a török hatalma növekedik, s Bosnia addig nincs biztonságban, míg ennek szomszédságától meg nem szabadul, azért is összehívta vazalljait és bojárait Rigómezőre, s midőn ezek seregestül megjelentek, nem a török, hanem Kossarics István ellen Hercegovinába vezette őket. Ezután Mohameddel alkudozásokba bocsátkozott, figyelmeztette előbbi érdemeire, dupla adót ígért, ha némi csapatokat küldene segítségül, Hercegovina elfoglalásához.

Tomasevicsnek ezen tettei napfényre jöven, elárulták fondorlatait s a pápa is tisztán látott; Mahomed pedig örült a viszonyok ily fordulatának, és midőn Kossarics és Katalin panaszt emeltek nála Tomasevics ellen, elvállalta a békebíró szerepét, Tomasevicsnek fogta pártját, pasáinak pedig meg-

¹⁾ »Postulato vehementer reclamatum est ob oratoribus Mathiae regis Hungariae, supremo enim regum Hungariae imperio officere videbatur. FARLATI: Illyr. sacr. IV. 73. V. ö. TELEKI III. 163.

hagyá, hogy őt segélyezzék, — azaz mindig beljebb hatoljanak Bosniába. — Ez alatt a törökök pusztították azok jószágait, kik Tomasevics ellenei voltak, a foglyokat elhurcolták s egyik várat a másik után foglalák el. Tomasevics be kezdé látni a török álnokságát, most a pápához fordult s Bosniát neki vetette alá. Pius ki volt engesztelve, de 1460-ki június hó 7-én fennen hangoztatta, hogy a bosniai királynak nem ad koronát Mátyás király beleegyezése nélkül, ki jogot támasztott ezen országra. Hallván Mátyás, hogy a pápa követei mégis megkoronázták Tomasevicset (ugy látszik Pharosi Tamás velencei püspök által), előterjesztette II. Piusnak: hogy »a bosniai fejedelem a magyar király alattvalója s tőle birja tartományaihoz minden jogát«; egyszersmind kérte a pápát, vonná vissza követeinek tetteit. Ugyanekkor Mátyás Rómában székelő követének ily utasítást adott: »Bosniára nézve, mely mindig Magyarországhoz tartozott és most is tartozik, szemrehányást teszsz a pápának, ki gondatlan tette által reményt nyujt a bosniai királynak, magát az országtól elszakítani.« Erre II. Pius 1460. június 7-dikén levelet irt Mátyáshoz a bosniai fejedelem meg nem koronáztatása felől.¹⁾

Midőn Mátyás királynak tudomására jutott, hogy a pápai követek mégis bosniai királylyá koronázták

¹⁾ »Tenemus memoria hanc coronam fuisse a nostris praedecessoribus saepius postulatum, neque tamen unquam obtentam, quam si ulla ratione fuisset daturi, non sine beneplacito tuo, qui jus ad illum praetendis, dandum censuissemus.« KATONA-nál, Hist. Crit. XIV. k. 347. l.

Tomasevicset, hevesen lépett fel a diplomacia útján; jelesen 1462-ben igen erélyes és terjedelmes levelet írt Pius pápához, benne a magyar király jogait Bosniát illetőleg védi, s a pápa ellen kifakad, mint a ki Tomasevicset pártfogolja.²⁾

Az 1462-ki országgyűlésen a bosnyák király követei felajánlották, hogy urok adalékkal kész hozzájárulni a magyar koronának Frigyes császártól való kiváltásához, mire az országgyűlés Tomasevicset, ki a sz.-korona iránt hűséget fogadott, kiváltságában megerősítette a következő feltételek alatt: 1. A magyar király felsőbbségét elismerje. 2. Erődeit a magyar őrsegeknek nyissa meg. 3. A török szövetségtől álljon el.

Hogy a bosnyák király jelentékeny subsidiumot

---

²⁾ A levél kitünőbb helyei: »Memoria hominum nemo tantum in Nos et christianos facinus commisit, quantum rex Boznae, qui cum esset subditus regum Hungariae a quibus omne ius regni habet, descivit ad Turcos et inimicos crucis tributi sui pensione fecit fortiores. Nos suplicanti ideo durio rem animum ostendimus ut illum inter alia ad aliquam satisfactionem rependendam inpelleremus. Etiam pro emendatione culpae subsidia pollicebatur castella sua et arces in nostras se manus dediturum offerebat. At ubi vidit non modo indultum sibi a sede apostolica, verum etiam speciales ad se legatos mitti et se per eos non sine gravi et evidenti regum Hungariae praejudicio coronari: factus est negligentior et non solum pollicita revocat, sed etiam postulata detrectat, ut verendum sit, ne palam rebellandi spiritu assumpto caput suum contumax membrum non recognoscat... Rogamus igitur S. V. si quae legati apostolici extra mandatum sunt ausi, iubeat esse irrita, et in his, quae iuris nostri esse videntur, remittat eum ad Nos, a quibus exspectare omnia debet... Nos S. V. monitis aquievimus ac regnum ipsum per oratores suos nunc praesentes deprecantem benigne suscepimus, ita tamen ut debitum suum deinceps fidelius exequatur, et commissa corrigat ulterius obsequendo.. Datum Budae 1462. Epist. Mathi. Cor. I. rész 63—69. lapon.

fizetett a korona kiváltására, kitűnik Mátyás királynak Bártfa városához irt leveléből.¹⁾

E tények elősorolása után láthatjuk, miszerint Mátyás nagy befolyást tudott magának kivívni e hűbéres országokra s Ragusa városához irt levelében a bosniai és hercegovinai fejedelmekről úgy nyilatkozik, mint Ragusával együtt egyaránt alárendeltjeiről.²⁾

Hercegovinában 1462-ben Kossarics István egy florenci nővel élt, a miért neje Ilona Ragusába menekült s elébb visszajönni nem akart, míg István e nőtől el nem válik. Ezért István a ragusaiakkal háborúba keveredett, de megveretett, s fia László nyilvánított Hercegovina fejedelmévé. Erre István a törökökhöz menekült, ezek segélyével megszállotta Ragusát, de csakhamar kénytelen volt visszavonulni.

Tomasevics, Mátyás király által rábeszéltetvén, 1463-ban a törökkel szakított s az adófizetést megtagadta. Ugyanezen időben hire futamodott Magyarországon, hogy a török erő Drinápolynál pontosul össze, de azt nem tudni, merre fog a török sereg nyomulni. Mátyás sereget gyűjtött s márciusban Tolnára országgyűlést hívott össze. Ezalatt a törökök is készen

1) »etiam fidelis noster illustris princeps dom. Stephanus rex Bozniae et civitas nostra Ragusana nobis notabiliter subvenerunt« Datum Szegedini in f. beati Laurentii martyris. A. d. 1462. WAGNER: Diplomata comitatus Sárosiensis 123. l.

2) »Quod petebatis in calce litterarum ut vos regi Bozniae et duci Stephano per eorum nuntios commendarem, faciemus libenter, et praefatis dominis qui jam ad majestatis nostrae obedientiam, ut tenentur, inclinant, commitemus ne aliter agant vobiscum, quom debent. nostri cum nostris«. Dat. 1462. Epist. Math. 62. l.

voltak tervökkel: Ali bég meg volt bizva, miszerint Mátyás dandárvezérét Nándorfehérvárnál foglalkoztassa, míg a szultán maga Bosniába és Hercegovinába nyomuland. Junius 14-én megszállotta Travnikot s ezt 19-én be is vette, ezután Jaicza ellen indult, melynek lakói anynyira megijedtek, hogy követeket küldtek a szultán elébe a város kulcsaival, a bosnya király pedig futásnak eredt Dalmatia felé, hogy onnét Velencébe menekülhessen. Mahmud Michalogli európai beglerbég a sereg egy részével utána küldetett, ki a királyt Kliutsnál utól is érte. Ez a várba menekült, de négy napi ellentállás után megadta magát azon feltétel alatt, hogy ő és hozzátartozói bántalmaztatni nem fognak. Ezen szerződvény okmányba is foglaltatott, de a beglerbég nem tartotta szavát, a lakosságot három részre osztva, egy részét katonáinak engedte zsákmányul, másik részét a szultán janicsárjai közé osztotta és csakis a harmadik rész élvezte a kegyelmet. Ezzel sem elégedvén meg, a királyt arra kényszerítette, hogy várnépeit megadásra szólítsa, s a beglerbég kíséretében a várak előtt megjelenjék. Ily módon 70 várat maga Tomasevics adott át a töröknek, melyek talán képesek lettek volna a török hatalmának ellenállani. Végre a király a szultán elébe vitetett, a ki őt rablánczokra fűzette és a beglerbéggel kötött szerződést semmire sem méltatta.

A szultán Bosniában célt érvén, Tomasevicscel Hercegovinába nyomult, hogy Kossaricstól e tartományt elfoglalja, de ezen fejedelem sokkal helyesebben járt el, mint Tomasevics. Ő katonáit a magaslatokon helyezte el, maga pedig Sz.-Sába városába nyomult s oly erősen védte magát, hogy a szultán

kénytelen volt eltakarodni. Montenegró felé indult s ezt meghódítván, diadalmi utjáról Konstantinápolyba tért vissza, a hol Tomasevicset török szokás szerint lefejeztette. A bosniai várak és városok nagyrészt szétromboltattak, a lakosok közül számosan kivégeztettek, de még többen mint rabszolgák adattak el. Csak kevesen menekülhettek Magyarországra, Ragusába és Arbe szigetére. A templomok kifosztattak, a katolikus püspök jogköre megszűnt, a kath. községek vezetését a ferenczrendiek vették át, miután a szultántól erre engedélyt nyertek. A patarenusok felekezete megszűnt, szintugy a nemesség és rang, ezentúl csak a fejadó különböztette meg a gazdagot a szegénytől. A szultán még ezzel sem elégedett meg, hanem számos előkelő bosnyákot Ázsiába üzött, nehogy lázadások alkalmával bennök a nép vezére akadjon.

Igy jutott e két tartomány török kézre s királyaink jogköre Bosnia csak igen csekély részére terjedt ki, de azért a jogviszony meg nem szűnt teljesen s még látni fogjuk csapatainkat nem egyszer harczolni Bosniában e jogviszony megszilárdításáért.

IX. Fejezet.

E tartomány kormányzati és culturai viszonyai a belföldi királyok alatt.

1. §.

A belföldi fejedelmek kényuralmi kormányzatának jelenségei.

Bár a részletes tudósítások hiányoznak, melyek a bosnyák fejedelmek uralmának minőségét közelebbről jellemeznék, mégis, fel-feltűnnek egyes jelenségek, melyekből a belföldi apró kényurak korlátlan hatalmára lehet következtetni. Ilyenek a zsarolások, versengések, árulások, jószágkobzások és temérdek kincsek egybehalmozása, melyeket röviden akarunk érinteni.

Mladin bán kezdi meg a zsarolások sorát, de 1322-ben büntettetik. A bosnyák urak fellázadnak Tvartkó ellen, ezen lázadás csak 1359-ben veretik le; 1382-ben Tvartkó az áruló, Chulmot magához ragadja, s 1389 után zaklatva, zsarolva a dalmát városok egy részét, barangolja be a szomszéd tartományokat. 1396-ban Dabissa halála után hárman viszálykodnak a hatalomért: Tvartko-Szura, Ostoja és Hervoja; 1398-ban pedig Hervoja a törököt saját népe ellen hívta be országába s ez által azt eredmé-

nyezte, hogy a török évről évre emelte az adót s ekkép a népet zsarolta. Ennek az a szomorú következménye is volt, hogy a nép a török szokásokból sokat vett át, különösen pedig midőn a törökök hatalma szilárdult, a rablás és kegyetlenkedésekhez hozzászokott, és a mészárlás mesterségét csakhamar utólérhetlen tökélyre emelte.

Zsigmond 1406—1408. három évi háborúban vet véget a fentemlített versengésnek. Igaz, Tvardko Budán fogságba tétetett, de onnan nemsokára kibocsátatott; a másik kettő pedig kegyekkel halmoztatott el, azonban 1413-ban mindhárman a nép nagy örömeire árulókká lettek. Ostoja és Tvardko vettek a török adója szaporításában, Hervoja épen behívta a törököt. Tomasevics István az üldözött patarenok vagyonát elkobozta s uralma harmadik évében a töröknek az adót megtagadta, az adót követelő török követnek kérkedve mutogatta, hogy egy millió aranyat tevő kincsei vannak, de azért 64,000 frtnyi adóját meg nem fizeti.¹⁾ Mikép lehetett ily kis tartományban ily roppant kincset zsarolás nélkül összehalmozni?

Ily körülmények között a nép jólétnek nem örvendhetett s midőn e tartományok 1463-ban a török uralom alá kerültek, a jólét és mívelődésnek azon nyomai is eltűntek, melyeket a magyarok átplántáltak.

Mert megjegyzendő, hogy Tvardkónak uralkodása kiválik a zsarnokokétól, a ki igazságosan kormányzott. Ő alattvalóinak szabad menetet enged

¹⁾ V. ö. TELEKI III., 304.

magához, ¹⁾ udvara ment a hízlgő tanácsosoktól, mert ő utazásaiban, különösen Zsigmond magyar király udvarában megtanulta az embereket kiismerni s tanácsosai megválogatásánál csak a jellem vala irányadó. Tizenhat évi józan uralkodása alatt Bosniában a nemeslelkű, elszánt emberek száma felszaporodott, s ez okozta, hogy halála után nem a fekete lelkű Cilleyt, — kinek pedig szerződésileg joga volt a trónhoz — hanem Tomaskot választák királyuknak.

Fontos eseményt képez az 1446-ki jun. 24-én tartott bosnya nemzetgyűlés Kognicán (a szerb határon). Jelen voltak Tomasko, a pápai követ Thomasini, számos bán, vojvoda és nemesek nagy számmal. Az itt hozott pontok, ²⁾ melyek jobbára egyházi ügyekben és a király személyét illetőleg hozattak, a cultura és civilizáció előhaladásául tekinthetők.

Sokat tettek a nép kulturai viszonyainak fejlesztésére a magyarországi Ferenc-rendi és Domokos szerzetesek, a kik ez időben a tudomány és művészeteknek szakavatott ápolói voltak, ezek hirdették az evangeliumot a bosnyákoknak s vele a tudományt terjesztették, a népet oktatták. Azon eset, hogy Fülöp bosniai püspök a pécsi püspöktől könyveket kér, ³⁾ fényesen illusztrálja, hogy a magyar egyház táplálta a bosnyákokat a művelődés elemeivel.

---

¹⁾ FESZLER i. m. IV. 1033.

²⁾ TARLATI Illyr. sacr. IV. p. 68. coll. p. 256—263. PEJACHEVICH Hist. Serviae p. 404.

³⁾ FESZLER i. m. IV. 1265. l.

2. §.

A főnökök erkölcsisége.

Az 1391. évtől kezdve 1463-ig uralkodó bosnyák királyok egyikére sem lehetne elzengeni az »arma virumque cano« dicsőítő verssorait; az ezen idei bosnyák történelem a fajtalanságtól az apagyilkossáig a bűn minden nemével van illusztrálva s ezen időközi bosnyák főnökök szünet nélkül törvénytelen származásúak valának.

Dabissa, Tvardko nagybátyjának természetes fia. Tvardko-Szura, Tvardko Istvánnak természetes fia. Tomasko István Ostojának kettős nőparáznaságból született fia.¹⁾ Tomasevics István Tomaskonak természetes fia, ki atyját megfojtja. Kossarics István Hercegovina fejedelme nemcsak iszákos, hanem élvhajhászó is, nejét mellőzi, egy florencei nővel él, sőt fia menyasszonyát is elrabolja s rajta a jus primae noctis gyakorolja és élvezi. Valóban szegényteljes pontok ezek, melyeknek részletteljes elősorolásával a regényíró növelhetné könyvében az érdekesség fonálát; mi azonban csak azt kérdezzük, ha a kormány élén ennyire tiszteltetett a punctum 6-ti, mennyire cultiválhatta azt a nép? Nem sántikált-e részben a patarenok dogmája s nem-e épen ezen oknál fogva örült a hívők oly tekintélyes számának?

S ime, még ezen tartományokban a főnökök e tettei latba nem vétettek, mi nálunk Magyarorszában a dicső Mátyásnak azon tette, hogy özvegységében fiút nemzett, fekete pontnak van bélyegezve;

¹⁾ ENGEL Geschichte Serb. 389. TELEKI i. m. I. 360.

s ezen fia, a jeles jellemű János herceg, épen ezen oknál fogva nem juthatott a királyi székre. De Borics sem!

Hasonlitsuk össze a bosnyák udvar akkori állapotait a magyar királyokéival s kész a következtetés, melyet az ekkori kulturai viszonyokból lehozni akarunk.

Királyaink udvarai ezen időszakban oly jó hírnévben állottak, hogy a külföldi hercegek leányai a magyar udvarnál nevelkedtek. Így Strascimir bolgár fejedelem leánya — később Tvartko István bosnyák király neje, — továbbá Kotromanovics bosnyák bán leánya Erzsébet szintén magyar udvarnál nevelkedtek. Hogy ezek aztán hazatértökben a magyar udvar szokásait és erkölceit odahaza is terjesztették és így az ottani nyers erkölcsöket szelidítették, férjeikre erkölcsös életükkel hatottak, ezt a történelem igazolja. Különösen az egyszerűség és szerénység volt az, a mi az udvarainknál nevelt nőket ékesítette s ezen egyszerűség odáig ment, hogy a házi iparnak egyes ágait maguk a főrangú nők művelték. Kiviláglik ez Paläolog császár követeinek elbeszéléseiből, a kik Dragutin szerb király nejét Katalint (ki magyar hercegnő volt) vászonruhában rokka mellett találták.

Különben a mi a bosnyák köznépnek erkölceit illeti, ezek tiszták valának; különösen a női tisztesség és szemérem példás vala, a vendégszeretet az idegenek iránt kielégítő. De az is bizonyos, hogy a ravaszság, szőszegés és kegyetlenség, mely jellemvonását képezi e népnek, leginkább e korban kezdett lábrakapni.

X. Fejezet.

A törökök lépésenként végkép kiszorítják a magyarokat Bosniából 1463—1528.

1. §.

1463 után csak egyes erődök maradtak a magyarok birtokában.

Bármily szerencsés is volt Mahomed hadjárata Bosniában, uralmát nem tudta megállapítani. Mátyás vezérei Ali bég seregeit Futaknál megverték, Temesvárnál a király maga a béget a Dunán átszorította, Szerbiába rontott s mintegy 15,000 keresztény foglyot kiszabadított. Ezután új sereget gyűjtött, a velenceiekkel véd- és dac-szövetséget kötött s Bosniába tört. A főerődöt Jajcát lövette, három havi ostrom után bevette s mintegy 60 várat elfoglalva, 1464. év elején Haram béggel — Jajca vezérével — és 400 főnyi őrségével diadalmenetben tért vissza Budára. Ez alkalommal Bosnia kormányzójává Szapolyai Imrét, Jajca kapitányává pedig Székely Jánost nevezte ki.¹⁾

¹⁾ Ez kitészik a királynak 1464. évi febr. 14-én Kállay Jánoshoz intézett leveléből is: »Refert nobis fidelis noster magnificus Emericus de Zapolya gubernator regni Bosnae ut regnorum Dalm. Croa. et Slav. banus etc. Dat. Budae in fes. S. Valentini mart. 1464. Mathyas rex. m. pr. KATONA-nál i. m. XIV. 676. l.

Ugyanekkor Kossarics István hercegovinai fejedelem fiát Lászlót, mivel nemcsak Hercegovinát védte a törökök ellen, hanem a magyar sereghez csatlakozott s ennek útvezetője volt, a magyar zászlósok közé vette fel, s miután a szent korona iránt engedelmességet fogadott s magát segédsereg állítására kötelezte, őt birtokaiban megerősítette s neki Rámát adományozta.¹⁾

Mahomed szultán Jajcának megvétele miatt haragra gyulván, azt 1464-ik évi tavaszán ismét megszállotta. Vitézei ígéretek és fenyegetések által feltüzelve, nagy erővel láttak hozzá az ostromhoz, többen a falakra is feljutottak már s azoknak egyike a királyi zászlót készült a toronyról leszakítani; de akadt egy magyar vitéz, ki a törököt átkarolva, magával a mélységbe ragadta. Mahomed a várost vitézeinek minden erőködése dacára sem bírta bevenni, azért midőn értesült, hogy az ifju király annak segedelmére siet seregével, podgyászat, ágyuit és készleteit hátrahagyva, sietve vonult vissza táborával.²⁾

A harc nélkül győztes király a szultán megfutamlása után Sreberniket vette be s Zvornikot kezdve ostromolni, de a seregében támadt lázadás miatt, mely éppen akkor ütött ki, midőn egy török had Mahmud pasa vezérlete alatt a város segedelmére közeledett, az ostromot szintoly sietve hagyta félbe, mint előbb a szultán Jajcáét. 1465-ben Mahomed békeajánlatokat tett Mátyásnak, Mátyás azonban, ki

¹⁾ Mátyás király adománylevele »datum in nostra civitati Jajca« 1462. dec. 6-án. PRAY Specimen Illyr. II. 485. l. KATONA Hist. crit. XIV. 657—661.

²⁾ BONFIN Dec. III. Lib. X. 535.

a pápától s más hatalmaktól a háború folytatására nagy segedelemmel biztattatott, a szultán követét az országba sem bocsátotta. Mahomed szultán haragjában e miatt Szerbországnak hadat üzent s azt híresztelte, hogy nem sokára maga jövend seregével, mert addig öröme sem volna az élethez, míg Jajcát és Nándorfejejvárt be nem veszi; de e közben Ázsiában és Görögországban levén elfoglalva, ez évben békében hagyta e tartományt.

Velence 1465-ben megkísérelt foglalásokat tenni Bosniában, Mátyás ez ellen felszólalt s azt írta a velencei hercegnek, hogy inti, nehogy az országa jogaiba avatkozzék.¹⁾

Midőn Kossarics 1466. meghalózott, egymás közt viszálykodó fiai a szultánhoz folyamodtak, s mindkettő adófizetője lőn, Ulászló megkapta felső-, Vlatko alsó részét Hercegovinának.

Ezalatt Szapolyai kevésbé megbízható embernek tünt ki, s ezért Mátyás²⁾ 1471-ben Ujlaki Miklóst címzetes bosniai királylyá nevezte ki. A törökök ellen hatalmasan harczoltak Szapolyai István és Geréb Péter; 1479-ben Mátyás király is hozzájuk csatlakozván, Jajcán túl a grebeni mezőkön szállott táborba, s az onnan kiküldött hadosztálya Verbászt a törököktől visszavette s a törökök által birt bosniai és hercegovinai országreszeket feldúlatta.³⁾

¹⁾ Fraternalitatem vestram monemus, ne se in iura nostri regni implicet. Epist. Mathiae. Corv. II. r. 69. l.

²⁾ Mátyás Ujlakit már 1464-ben Bosnia kormányzójává nevezte ki, de az 1471. szept. törvények befejezésében ismét Szapolyai Imre neveztetik Bosnia kormányzójának.

³⁾ Epist. Math. Corv. IV. 68., és 84. l. BONFINI dec. IV. libr. 5. V. 6. HORVÁTH II. 506—507.

Ugyanekkor Hercegovina néhány erődeben magyar őrseget hagyott hátra, de kísérlete, e tartományt ismét viszonyba hozni a magyar koronával, a Fridrik császár ellen viselt háború miatt abban maradt. Midőn 1483. év tavaszán egy török had Hercegovinára csapott s annak fejedelmeit — Kossarics fiait — elűzte, a tartományt is a szultán hatalmába ejtette.

Ulászló, az idősb herceg Magyarorszáiban keresett menedéket s talán épen ő birta rá a királyt, hogy seregeinek egy részét az alvidékre küldje. Ezen esemény eléggé meggyőzte Mátyást, hogy országának érdekei a török ellen kívánják fordíttatni fegyvereit. Erre most magok a törökök nyújtottak igen kedvező alkalmat. A mult évben Bajazedtől megvert Dsem szultánfinak egyik párthive — előkelő pasa — Magyarorszáiba jött, s arra ösztönte a királyt, támadná meg Bajazedet; jutalmul Dsem Bosnya-, Szerb- és Bolgárországot fogná a királynak átengedni. De ezen alkudozások szomorú eredményre vezettek, a mennyiben Bajazed Hercegovinát még ez évben elfoglalta. Ujlaky a király bizalmát teljes mértékben birta, de az 1490-ki országgyűlés a bosniai királyságban nem akarta az Ujlaki családot örökösnek elismerni ¹⁾ és jun. 17-én Corvin János herczeggel oly szerződést kötött, mely szerint ha Corvin János Magyarorszáiban nem választatnék királylyá, Bosnia királyává fog koronáztatni.²⁾

¹⁾ A bosnyák királyi czím Ujlaky Miklósnak saját személyére adatott, ki még 1478-ban meghalt. Teleki V. k. 50. l.

²⁾ »Conclusum est quod si in praesenti conventionione generali regnicolarum contingeret quod praefatus illustrissimus Johannes dux

A török hatalma terjeszkedvén Bosniában, a hazafias Thuz Osvát zágrábi püspök, mintha előérezte volna a közeledő veszélyt, mely a bosniai és egyéb végvárat (u. m. Jajcza, Nándorfehérvár, Szörény és Szabács) a közel jövőben érendi, ezen négy végvár erősítésére 1499. apr. 15-én kelt végrendeletében 32,000 arany forintot hagyományozott.

Megemlítendő még, hogy a Jagellok alatt már csak Jajcza és Banyaluka várak erősítése és oltalmazásáról folytak tárgyalások. 1528-ban Szvece is visszaköveteltetett a töröktől, 1536-ban Oláh Miklós még két más várat említett, melyek a Jagellok alatt Magyarországhoz tartoztak.

2. §.

Ezekért folytatott harcok.

A törökökkel való háborúskodásrai tekintettel 1500-ban ismét egy lépés történt. II. Ulászló u. i. szövetséget kötött a pápával, Velencével és XIII. Lajos francia királylyal a törökök ellen, kik e miatti bosszújukban 1500. év ősz elején Jajcát ostrom alá fogták, de Corvin János által nagy vereséggel visszaszorítottak.¹⁾

in regem Hungariae non eligeretur, in regem Bosnae eligatur, atque post futuri regis coronationem tertio aut quarto die immediate sequente et ipse solemniter per futurum regem ut moris est coronari debeat. «
 КОВАЧИЦА Supplem. ad Vest. Comitior. 2. k. 273. 1.

¹⁾ Turcae Jaiciam Bosnensis regni caput adoriuntur . . . quum Turcae nostrorum impetum nequaquam sustinere possunt, funduntur. Periere ex Turcis ad 400. Sed neque nostris incruenta illa victoria fuit, quandoquidem et Corvini copiis amplius mille milites in prima acie desiderati sunt, nec multo pauciores sauciati. ISTVÁNFY libr. IV. p. 30.

1502-ben nagy aggodalmat keltett Jajca állapota, mert a törökök leginkább Bosna táján mozogtak, s mert ama végvár nagy hiányt szenvedett élelmi- és védelmi szerekben. Ennek segélyezését leginkább a Dunán inneni megyéknek köti szívökre Ulászló. A megyéknek azonban nem volt kedvök a felkeléshez, de Geréb nádor s néhány urak zászlóaljai e fontos végvárat a szükségesekkel ellátták, s talán ez volt oka, hogy a törökök ez évben Jajcát nem bántották, hanem a Szerémségbe nyomultak. Az 1503. évi aug. 20-án kötött béke a fegyverszünetet hét évre biztosította, mely béke 1510-ben Budán három évvel meghosszabbított.¹⁾

Szelim szultán szyriai s egyiptomi háborújával levén elfoglalva, 1517-ben meghosszabbítani kívánta a békét, de a magyarországi tanács nem sietett megragadni ez alkalmat. A szultán e miatt megboszankodván, a zvorniki pasa, Musztafa bég által Jajcát ostrom alá vétette.

A magyar országtanács, hogy a veszélyben forgó fontos várat segíthesse, a költségek előteremtése végett máj. 3-ára országgyűlést hirdetett,²⁾ de erről a nemeség végzés nélkül oszlott el. Az országtanács ezután a városokat adóztatta meg, p. o. Bártfát 800 arany forinttal, s némely királyi városokat zálogosított el, hogy Beriszló Péter horvátországi bánnak Jajca felszabadítására némi segélyt küldhessen. A bán meg is felelt tisztjének, öcsésével Ferencsel és Zrinyi Miklóssal a törökök Jajca alól elűzte, és vezéroket Musztafa béget megölte.³⁾

¹⁾ II. Ulászló levele Geréb Péter nádorhoz 1502. júl. 6-ról a csász. titk. levéltár eredetijéről HORVÁT Magy. tört. II. k. 596. l.

²⁾ PRAY Epist. Proc. I. 121.

³⁾ HAMMER Geschichte d. Osm. Reichs. I. k. 795. l.

A pápa 1518. év elején egy haditervet közölt XIII. Lajos francia királylyal, mely szerint a keresztény fejedelmek ez év nyarán több oldalról támadnák meg a törököket. Belay Barnabás értesítése a török állapotokról a kormánytanácsra nagy benyomást tett, minthogy a törökök Jajcát már körülvették, s vívni is kezdték, de a pártviszályok közt megállapodásra jutni nem lehetett. A hazának önző fia vakon rohantak a veszély felé, mely később az egész hazát elnyeléssel fenyegette; végre a jul. 15-én tartott tolnai országgyűlés komolyan vette az ügyet, s oda nyilatkozott, hogy Jajca és Banjaluka is elvész, ha őrséggel és eleséggel idejekorán el nem láttatik; ha pedig egyszer Jajca az ellenség hatalmába esik. vége lesz nemsokára Tótországnak, vége Valkónak és Pozsegának; ezek elvesztése pedig az egész országot végveszélybe helyezné. Határozottatott tehát, hogy az urak és megyék zászlóaljai haladék nélkül leküldessenek, a jajcai őrség 200 fegyveressel szaporítottassék, és élelmi szerekkel kellőkép elláttassék.¹⁾ Ezen végzések azonban fogamatba nem vétettek.

Szelim szultánnak 1520-ban szept. 21-én történt halála után fia, Szulejman vette át a török birodalom kormányzását. Az ifju szultán jeles hadvezérnek tűnt ki, s a nagyravágyás a legmagasabb fokig izgatta. Midőn II. Lajos Konstantinápolyban

¹⁾ Jaitza solum cum Banjaluka omni praesidio destitutum remansit, quod nisi mature et gentibus et victualibus reficiatur, atque muniatu manibus eorundem Turcorum propediem venturum est; ubi vero Jaitza hostium in manus inciderit, mox de regno Slavoniae Posegaque et Valko actum erit, quibus periclitatis etiam corpus regni internum simili calamitati miseriaeque subjecerit. Ne igitur Jaitza pereat deliberratum est. stb. КОВАЧИЧ: Vest. Comitior. 466—7.

Bélay Barnabás követe által a béke meghosszabbítását szorgalmazta, ebbe Szulejman beleegyezni csak is adófizetés feltétele mellett szándékozott, sőt hogy szavainak nagyobb nyomatékot adjon, Jajca vívására hadat is küldött, melyet azonban Keglevich Péter a vár kapitánya visszavert, Keglevich asszonyokat küldött ki a várból, kik tánczoltak és kurjongtak, s midőn 300 török közeledett, hogy ezeket elfogja, ekkor kirohant, hátulról támadta meg a törököket s leverte őket. A szultán ezen magatartása, kivált pedig az adókövetelés annyira felingerelte a kormánytanács büszkeségét, hogy a szultán Behrum csausz követét fogságra vetette.

Az e miatt boszus Szulejman már 1521-iki februárban megkezdé hadikészületeit Magyarország ellen. Hadait Sofiánál gyűjtötte össze s Ahmed pasát, a romániai beglerbéget egy hadosztálylyal Sabacs ellen, a nagyvezirt Piri pasát egy más sereggel Nándorfehérvár ellen küldvén, a fősereggel maga is megindult.

Lajos király s az országtanács értesülvén a készülletekről, gondoskodtak az ellenállásról, de külségyt nem nyerhetvén, saját erejükre maradtak. Nevelte a bajt a viszály s az önző bánok követélései. Ezen intézkedések közepette Sabáczt Ahmed, Nándorfehérvárt Piri pasa körül táborolta. Szabácsot Logodi Simon és Torma Endre hősileg védelmezte, s az esküt, melyet az őrséggel tétettek — mely szerint e fontos várat halálig védendi — meg is tartották, minek folytán július 7-én egytől-egyig elhullottak.

E közben Budán is kezdtek gondolni a haza védelmére, a király többfelé fordult segélyért, s maga is néhány fegyveressel megindult Tolna felé, Nándorfehérvárt Piri pasa már egy hónap óta ostromolta. Az ostrom alatt a magyarok, különösen Oláh Balázs a vitézség legkitünőbb jeleit tanusították, s így történt, hogy jóllehet Szulejman maga vezette a hadműveleteket, a vár mégis sokáig tudott ellenállani. Csak miután a lőpor elfogyott, és némi vállásügy miatt viszály támadt a magyarok és ráczkok közt, a kifáradt legénység kitartása is megtört. Oláh végre kénytelen volt feladni a várat a szabad kivonulás feltétele alatt. Hogy azonban a szultán mily csúfosan szegte ígérését — ezt a történelemből tudjuk. Az ország e két kulcsának eleste irányadó volt a török hatalom emelkedésére és arra nézve, hogy uralmát ezen tartományokban megszilárdítsa.

Az ország e két főváranak elvesztése, melyekből most a török minden órában betörhetett, rémülettel töltött el mindenkit. A rendek felhagytak viszálykodásaikkal, s az állapotok orvoslására oly rendkívüli adót ajánlottak, milyennek eddig nem volt példája a törvényhozásban, jóllehet ezen ajánlat csak papíron maradt.

II. Lajos király fölötte aggódott s 1522. Geletfit nevezte ki Jajca bánjává azon meghagyással, hogy Banjalukára is felügyeljen.¹⁾

¹⁾ *Accepimus litheras vestras, quibus nos certiores reddidistis, qualiter officiale castrorum finitimorum expedivissetis. Quod ad Jajcam pertinet scripsimus Gelethfi, ut intret tamquam banus, Keglevich resignet castra ad manus illius. Scribatis Gelethfi ut tamquam banus habeat curam etiam castrorum Banjaluka et Orbózvára conservationem.* etc.

II. Lajos király a nádorhoz irt levele 1522. márcziusban.

PRAY: *Epist. Proc.* I. 149. l.

Midőn Lajos 1522. évben Csehországba utazott, Báthori István nádort maga helyettesévé és az ország főkapitányává nevezte ki, ez többi között Jajczát és Banjalukát is, a mennyire a kincstár engedé, megerősítette, őrséggel, lőszerrel és eleséggel elláttatta.

A külsegély, melyet a király sürgetett, s melyet leginkább Németországtól várni lehetett, nemcsak hogy nem érkezett, hanem Ferenc francia király, hogy ellenét Károly császárt több oldalról foglalkoztassa, Sulejmant levelei és követei által Magyarország és a császár ellen folytonosan hadjáratra ingerelte. De a szerencse még egyszer kedvezett a magyaroknak, mert 1524-ben II. Sulejman 20,000-nyi hadát, melylyel Jajczát vívatta, Frangepán Kristóf, kit a király a felmentő had fővezérévé nevezett ki, és a horvát bánok: Batthyány Ferencz és Karlovicz János nagy vereséggel visszaűzték.¹⁾

Batthyány Ferencz horvát bán 1526-ban követe által Kelemen pápánál Rómában segélyt keresett Jajca és Klissa számára,²⁾ de csakhamar a mohácsi vész számos káros következményeivel a magyarok befolyását és fenhatóságát megszüntette Bosnia és Heregovina fölött.

A mohácsi vész új korszakot alkot nemzetünk történetében. A török uralom súlyként nehezedett Magyarországra viszonyaira, s ha figyelemmel kísértük

²⁾ Frangepán levele FIRNHABER-nél: »Quellen und Forschungen« 127. lap.

¹⁾ Franciscus Battianus Illyrici praefectus Clementis summi pontificis auxiliae ad tuendos praefecturae suae fines et potissimum Jajcam et Clissiam ob Turcorum viciniam in periculo constitutus inploranda censuit. ISTVÁNFY-nál libr. IX.

az alkudozásokat, melyek a magyar és török nemzet között folytak, nem lehet eléggé csodálnunk a magyar nemzet önfeláldozó nagylelkűségét, melylyel a szomszéd tartományok iránt viseltetett. Ezen nagylelkűségének lett áldozata. Ha a magyar nemzet beleegyezik abba, hogy a török szabad átmenetelt nyerjen Tót- és Horvátországon keresztül Németországba nyomulhatni, hazánk megmenekedik a ránehezedett súlyos csapástól. De miután a magyar nemzet magát mindig a civilisatió előharcosának tekintette, a török ajánlatát mindig visszautasította. A nemzet remélt, hogy a külfejedelmek ezen tettét méltányolni fogják és veszély idején segitendik, de ezek a puszta ígéretnél többet soha sem tettek.

János és Ferdinánd közötti viszályok az ország érdekeit mindjobban sértették, különösen János a török karjaiba vetvén magát, ez által a nemzet önállóságát is veszélybe dönté. Miután a török befolyás Magyarországhoz irányadó leve, a szomszéd tartományokra annál inkább terjedt. Bosnia és Hercegovina Magyarországhoz viszonya, melyért királyaink annyit áldoztak, mindinkább lazult s végre egészen megszűnt. 1528-ban a bosniai magyar várak már Sulejman hatalmában voltak. Ez év jun. 1-én I. Ferdinánd követei Hoberdanac és Weichselberger 24 várat kértek vissza a nagyvezértől, és ezek között a bosniaiakat is, u. m. Jajcát Szvecát és Banjalukát.¹⁾

¹⁾ GÉVAY: Zur Geschichte der Verhältnisse zwischen Oesterreich-Ungarn u. d. Pforte. I. k. II. füzet 1—28. l.

XI. Fejezet.

Magyarország Bosniához való viszonyának méltatása.

---

1. §.

Magyarország fenhatósági joga Bosniára és Hercegovinára a vegyes korszakban.

Királyaink fenhatósági joga e tartományokra e korszak elején Lajos királyunk alatt igen megszilárdult. Zsigmond a jogviszonyt, jóllehet országlata alatt legjobban dúltak a pártoskodások, szintén fenn tudta tartani. Mátyás királyunk, ámbár alatta került Bosnia török kézre, féltékenyen őrzi főségi jogait s többször hangoztatja, különösen II. Piushoz irt levelében, hogy a bosnyák király az ő alattvalója, s tőle birja tartományaihoz minden jogát.

Hogy ezen jogviszonyt kellőleg méltathassuk, a már részletesen előadottakra kell hivatkoznunk. 1. Róbert Károly király bánokat nevez ki Bosniában, Brebir Pált és Brebir Mladint. 2. Ezt 1322-ben leteszi és helyébe Kotromanovics Istvánt nevezi. 3. Ennek halála után Tvartkót emeli e bánságra,

sőt hivatalában oltalmazva, 1376-ban bosnyák királyi címmel ruházza fel. 4. Dabissa hódol Zsigmondnak s ő halála esetére örökösének Zsigmond királyt nevezi. 5. 1408-ban Zsigmond Bosniát négy felé osztja; *a)* alsó részébe Ostoját iktatja; *b)* a nyugati részt Horvátországhoz; *c)* a keletéjszakit a macsói bánsághoz; *d)* Srebernik vidékét a szerb fejedelem birtokához. 6. Zsigmond megállapítja Bosnia hadi létszámát a magyar hadseregben. 7. Az idézett Tvartkó-Szura Székesfehérvárott a kir. tanácsban fogadást tett, hogy a patarenokat nem pártolja. 8. Tvartkó követe 1440-ben hódol I. Ulászlónak. 9. Tomasko évenként 3000 arany fizetésére kötelezi magát a magyar koronának. 10. Kötelezi magát, hogy a magyar királyhoz hű marad, s a török ellen szolgálja. 11. A pápa elismeri, hogy a magyar király megegyezése nélkül a bosnyák fejedelem királylyá nem koronáztathatik, mert ez minden jogát a magyar királytól birja. 12. A bosnyák király 1462-ben adalékkal járul a magyar korona kiváltásához. 13. A bosnyák király (Tomasevics) halála után Mátyás előbb Szapolyay Imrét s azután Ujlaky Miklóst és ismét az előbbit nevezi ki Bosnia kormányzójává. 14. 1471-ben a kormányzóságot megszűnteti és Ujlaky Miklóstra ruházza a bosnyák királyi címet, az 1490-ki országgyűlés e címet Corvin János hercegre ruházta. Időközben a hercegovinai hercegfő Ulászló, szolgálatok fejében magyar országnagygyá neveztetik ki. 15-ször. 1526-ban Magyarország egyes bosnya várakat még birtokolt.

Látni ezekből, hogy a fennhatósági jog e két tartományt illetőleg igen széleskörű volt; sajnos; hogy

az 1463-ki események e jogviszonyt teljesen megdőntötték, Bosnia és Hercegovina török kézre jut s 1528-ban a hátramaradt erődök is a török birtokába kerülnek.

2. §.

E tartományokat a magyar korona elvesztette.

Ennek okai.

Figyelemmel kísérve a századok harczait, melyek Bosnia és Hercegovina megtartásáért magyar főség alatt vívattak, csodálkoznunk kell, hogy annyi áldozatok árán sem tudtunk ezen tartományok állandó urai maradni.

Azon okok között, melyek bennünket e tartományok állandó birásában gátoltak, fontos szerepet játszik e tartományok geographiai fekvése. Valahányszor sikerült a magyar seregnek az egyes városokat elfoglalni, a lakosság a hegyek közé vonta magát össze s itt daczolt az ellenséggel. A vallási mozgalmak, a patarenusok felekezete, a római és görög egyház közti versengés szinte egyik oka volt annak, hogy csak időközönként tudták királyaink megtartani ezen országokat. A bosnya bánok és királyok versengései, kegyhajhászásaik a magyar királyoknál és a pápáknak beavatkozásai szintén nehezítették az állandó uralmat.

Kiemelendő azon fontos tény is: hogy a magyar hadsereg nem volt alkalmas a törökök kiűzésére Bosniából; mert a magyar nemesség nem volt köteles az ország határain túl harczolni. A királyok tehát

csak zsoldos haddal védhették volna meg e tartományt, mire a királyi kincstárnak rendes évi jövedelmei nem voltak elégségesek. A védelmet igen nehezítette a tartomány saját fiainak árulása, kik többször behívták és kalauzolták a törököt szülőföldjükön.

De különösen a bosnya nép alacsonyfokú műveltsége, a szabad eszmék és törvényes államforma iránti közönyössége volt leginkább irányadó ez ország folytonos trónváltásainak és szomszéd népek befolyásainak. Majd a szerbek, horvátok, dalmátok, magyarok és végre a törökök befolyását látjuk túlsúlyra emelkedni e népeknél.

Valamennyi között a magyar befolyás volt legállandóbb, ez mindenesetre királyaink bölcs kormányzatának és nagylelkűségének köszönhető; mert nem az uralkodási vágy, nem üres cím utáni kapkodás volt az indító ok, mely őket annyi áldozatra ösztönözte, hanem különösen az, hogy újabb időben Bosnia Magyarországnak védbástyául szolgált a törökök ellen, a régibb időben pedig a kereszténység szelleme vezette őket Bosniába, hogy t. i. a patarenus felekezet terjesztését meggátolják.

Ezen küzdelmek eléggé megvilágítják egyszersmind a magyar nemzet nagylelkűségét, mely a legválságosabb körülmények között is magát a civilizáció előharczosának, országát pedig a kereszténység védfalának tekintette.

3. §.

Bosnia birtoka a vegyes korszakban több hasznot vagy kárt okozott-e az anyaországnak?

Királyaink vajmi sokat áldoztak e tartományért és így feltehető, hogy ezen áldozatokat nem akarták szólni keresztelni, hanem tökéken befektetni. Megfelelt a kamat e nagy befektetéseknek? Szilárdulván a jogviszony, mindenestre több hasznot tudunk felmutatni, mint az Árpádok korában; a hadi és pénzsegély növekedett.

Igy 1345/6-ban Bosnia hűbéres fejedelme Kotromanovics csatlakozott N. Lajos királynak Horvát- és Dalmátországba vezetett hadaihoz. Az 1407-ki háborúban Hervoja és Ostoja nagy szolgálatokat tett Zsigmondnak. Az 1433-ki hadszabályzatban Zsigmond Dalmát-, Horvát- és Tótország rendeit, Bosnia fennmaradt részét és Sz. Saba hercegségét 9000 fegyveres állítására kötelezi. Tomasko István 1444-ben kötött szerződésben évenkénti 3000 arany fizetésére kötelezi magát. Az 1462-ki országgyűlésen a bosniai király követi felajánlják, hogy urok kész hozzájárulni a magyar koronának Fridrik császártól való kiváltásához és Mátyás király tudtára is adta Bártfa városának, hogy a bosnyák király jelentékeny adalékkal járult ezen célhoz. Ulászló Hercegovina fejedelme segédsereg állítására kötelezi magát stb.

E mellett feltehető, hogy Srebernik ezüstbányái, melyek már a rómaiak idejében művelve

voltak, a magyar kincstárnak is hoztak némi jövedelmet.

Látni ezekből, hogy a pénz és hadisegély a vegyes korszakban emelkedett ugyan, de a törökök huzták a legfőbb jövedelmeket. Ha már most megfontoljuk, hogy viszont királyaink mennyi pénzáldozatot hoztak csak a török fellépte óta a bosniai várak épentartásán, ki fog tűnni, hogy hasonlíthatlanul nagyobb a kár, mint a haszon. Igaz, hogy Dalmátia birtokát Bosnia és Hercegovina bírása biztosította és védte, de bátran megjegyezhetjük, hogy ha királyaink azon pénz- és hadisegélyt, mit Bosniára fordítottak, Dalmátiára fordítják vala, Bosnia védfalára nem szorultunk volna.

E pont szellőztetésénél, ha kedvező színben akarjuk feltüntetni a bosniai viszonyokat, az anyagi érdekeket mellőznünk kell, de, ha arról van szó, hogy hatottunk-e mi befolyásunk által e nép művelődésére és jólétére, erre határozottan felelhetünk, hogy igen sokat. Tekintsünk csak, ha valljon mióta a magyar befolyás kiszorult Boszniából és a bosnyák földre a török uralom nehezedett, talán kedvezőbb eredményt tudott-e felmutatni az ország államgazdasági és kulturális viszonyaiban? A szabad államok eszméi, a forradalmak vívmányai érintetlenül hagyták e tartományokat. Tespedés és tetszhalotti élet honol e tartományokban, csak itt-ott jajdul fel az elnyomott polgárok megsértett jogérzete, epedő sóhajokban tör ki a vallásérzület — a szabadság után, de vajmi kevés az, a mi a sajtó sebek orvoslásáért mai napig történt.

Midőn tehát az államalakulások mai korszakában az európai hatalmak reformtörekvései e tartományok közigazgatási és hierarchiai viszonyaira vetették figyelmüket, nekünk magyaroknak sem szabad visszahúzódnunk, hanem azon jognál fogva, melyet a századok évlapjai igazolnak, és azon áldozatok árán, melyeket e tartományokért hoztunk; nekünk is szabad, sőt kell az európai államalakulások mérlegébe a minket jogosan illető súlyt vetnünk.

DE BALLAGI GÉZA

